

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

**з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та
процесу»**

**на тему: «Адміністративна відповідальність за порушення правил воєнного
стану»**

Студентки групи ПРм-12

Вардецької Ірини Романівни

Керівник: д.ю.н., доц. Гречанюк Р.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS__

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОЄННОГО СТАНУ	5
1.1. Поняття та правова природа адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану	5
1.2. Нормативно-правове регулювання правил воєнного стану в Україні .	8
1.3. Склад адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил воєнного стану	10
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	13
2.1. Види адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил воєнного стану	13
2.2. Практика притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану	16
2.3. Проблеми застосування законодавства та шляхи вдосконалення адміністративної відповідальності у цій сфері	18
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРОФІЛАКТИКА ТАКИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	21
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Запровадження воєнного стану на території України у лютому 2022 року, зумовлене початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, спричинило істотну трансформацію умов функціонування системи публічного управління, а також діяльності правоохоронних органів. Одним із ключових правових інструментів держави в цих умовах залишається адміністративна відповідальність за порушення правил воєнного стану – механізм, що покликаний забезпечити виконання громадянами та посадовими особами обов'язків, покладених на них в умовах особливого правового режиму.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома чинниками. По-перше, інститут адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану зазнав суттєвих змін унаслідок прийняття нових нормативно-правових актів – зокрема, Закону № 3696-IX від 9 травня 2024 року, що посилив санкції та розширив перелік правопорушень. По-друге, правозастосовна практика виявила численні колізії та прогалини в чинному законодавстві, що позначається на якості адміністрування та дотриманні прав осіб, щодо яких здійснюється провадження. По-третє, наукова доктрина адміністративного права ще не виробила усталених підходів до аналізу складів правопорушень, пов'язаних безпосередньо з умовами збройного конфлікту.

Ступінь наукової розробленості теми. Окремі аспекти адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану досліджували О. В. Басс, Т. Г. Корж-Ікаєва, І. С. Дрок, О. В. Ковальова, А. Г. Пишна, В. М. Лещенко, М. С. Туркот, І. М. Коропатнік та інші науковці. Разом із тим комплексний аналіз зазначеного інституту з урахуванням змін законодавства 2024 року та актуальної судової практики залишається недостатньо розробленим у вітчизняній доктрині.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі теоретико-правових засад та практики застосування адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану в Україні, а також у виробленні пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань: розкрити правову природу адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану; проаналізувати систему нормативно-правового регулювання; дослідити склади відповідних правопорушень; охарактеризувати практику притягнення до відповідальності; виявити проблеми правозастосування та запропонувати шляхи їх усунення; окреслити перспективи вдосконалення законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану в Україні. Предмет дослідження - адміністративна відповідальність за порушення правил воєнного стану.

Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів: аналізу і синтезу – для розкриття структури складів правопорушень; порівняльно-правового методу – при зіставленні вітчизняного та зарубіжного законодавства; системного підходу – для дослідження нормативної бази як цілісної системи; формально-юридичного методу – при тлумаченні норм права.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 26 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Поняття та правова природа адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану

Особливість місця, яке адміністративна відповідальність посідає серед інших видів юридичної відповідальності, визначається специфікою тих суспільних відносин, охорону яких вона забезпечує. Протиправні діяння, що утворюють її підставу, вирізняються від злочинів меншим ступенем суспільної небезпеки – проте ця менша небезпека не усуває потреби держави в примусовому реагуванні на них. Питання про те, яким саме має бути таке реагування, вирішується через систему стягнень, застосування яких становить зміст відповідальності адміністративного характеру. О. І. Нікітенко визначає її як особливий різновид юридичної відповідальності, що реалізується уповноваженим органом держави шляхом накладення на особу, яка вчинила адміністративний делікт, відповідного примусового заходу [13, с. 59].

Розкриття правової природи цього інституту передбачає встановлення сукупності кваліфікуючих ознак, кожна з яких виконує власну функцію у загальній конструкції. Підставою для настання відповідальності слугує виключно вчинення діяння, передбаченого нормативно-правовим актом як адміністративний делікт – жоден інший фактичний стан не здатен замінити цю підставу. Суб'єктом, що застосовує примусові заходи, виступає держава через систему спеціально визначених органів та посадових осіб. Нарешті, зміст стягнення – попередження, штраф або позбавлення спеціального права – вичерпно встановлений законодавством, що виключає можливість довільного розширення переліку заходів впливу. Сукупність цих ознак

утворює те, що доктрина відмежовує від дисциплінарного та кримінального переслідування.

Введення в Україні з 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану суттєво модифікує умови реалізації адміністративної відповідальності, не змінюючи при цьому її сутнісних ознак. Запровадження цього особливого правового режиму спричинило покладення на осіб нових обов'язків та встановлення нових заборон, недотримання яких утворює підставу для застосування стягнення [5, с. 489]. Практика фіксує, що значна частина порушень вчиняється в умовах неповного розуміння особою своїх обов'язків – ситуація, що не виключає відповідальності, однак актуалізує питання про роль роз'яснювальної діяльності держави.

В. М. Лещенко звертає увагу на те, що принцип невідворотності відповідальності в умовах правового режиму збройного конфлікту набуває особливого превентивного значення, перетворюючись на інструмент підтримання мобілізаційної дисципліни суспільства [11, с. 188]. Водночас, як випливає з аналізу спеціальних актів законодавства, зокрема Закону України «Про правовий режим воєнного стану», обставини, що виключають адміністративну відповідальність (необхідна оборона, крайня необхідність, неосудність), безпосередньо не згадуються, однак в умовах збройної агресії можуть набувати особливого змісту. Тому слушною є позиція С. М. Желізняка: категорія обставин, що виключають провадження в справах про адміністративні правопорушення, потребує переосмислення стосовно умов бойових дій – те, що в мирний час є достатньою підставою для звільнення від стягнення, може виявитись недостатнім або, навпаки, надмірним в умовах конфлікту [7, с. 263]. Вирішення цієї колізії потребує формування відповідної судової практики.

Функціональний вимір адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану є ширшим порівняно зі звичайними умовами. Поряд із традиційними функціями – каральною та превентивною – набуває

самостійного значення функція забезпечення обороноздатності держави: особи, що ухиляються від виконання обов'язків військового обліку, об'єктивно послаблюють мобілізаційний потенціал суспільства. Цим обумовлюється підвищений публічний інтерес до ефективності відповідного правозастосування, що знайшло своє вираження в ужорсточенні санкцій у 2024 році.

Розмежування відповідальності за порушення правил воєнного стану та відповідальності за військові правопорушення є практично значущим завданням. В першому випадку суб'єктом виступає будь-яка особа, на яку поширюються вимоги особливого режиму; в другому – переважно особи, що перебувають у спеціальних правовідносинах з військовим відомством. Як зазначають І. М. Коропатнік та співавтори, ігнорування цього розмежування призводить до помилок у визначенні підвідомчості справ та юрисдикційного органу, уповноваженого на прийняття постанови [10, с. 56]. Формування чіткої межі між зазначеними категоріями правопорушень залишається одним із завдань як законодавця, так і правозастосовної практики.

Можливість подальшого розвитку доктрини адміністративної відповідальності в умовах збройного конфлікту пов'язана насамперед із деталізацією підстав звільнення від стягнення та уточненням меж дискреції юрисдикційних органів. Досліджуваний інститут не є статичним утворенням: його зміст під впливом надзвичайних обставин функціонування держави постійно зазнає коригувань, що відображають пошук балансу між забезпеченням обороноздатності та дотриманням прав особи.

Підсумком розгляду цього підпункту є констатація того, що адміністративна відповідальність в умовах воєнного стану зберігає всі сутнісні ознаки юридичної відповідальності, водночас набуваючи специфічних характеристик – розширеного кола заборон, посилених санкцій та особливого суб'єктного складу.

1.2. Нормативно-правове регулювання правил воєнного стану в Україні

Правове регулювання режиму воєнного стану в Україні здійснюється системою нормативних актів різної юридичної сили, взаємодія яких утворює складну ієрархічну конструкцію. Фундаментом цієї системи слугує Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, предметом якого є закріплення поняття воєнного стану, порядку його введення та переліку заходів, що запроваджуються на його підставі [2]. Перехід від абстрактної норми закону до конкретного правового режиму відбувся через видання Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, який юридично оформив воєнний стан у зв'язку зі збройним вторгненням Російської Федерації [1].

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року відіграє роль матеріально-правової основи притягнення до відповідальності за конкретні діяння, пов'язані з порушенням режиму [4]. Специфіка умов збройного конфлікту призвела до того, що статті КУпАП, які в мирний час залишались на периферії правозастосування, набули першорядного практичного значення. Насамперед йдеться про норми, що регулюють відносини у сфері військового обліку, дотримання обмежень пересування та виконання вимог мобілізаційного законодавства.

Прийняття Закону України № 3696-IX від 9 травня 2024 року стало найбільш значущою подією у розвитку нормативної бази після введення воєнного стану [3]. Цим актом суттєво підвищено розміри штрафів та уточнено диспозиції низки статей КУпАП, що безпосередньо регулюють відповідальність за порушення правил військового обліку та законодавства про мобілізаційну підготовку. Наслідком цих змін стало помітне посилення каральної складової реакції держави на відповідні делікти – хоча питання про достатність та пропорційність нових санкцій залишається дискусійним.

Конституційний вимір досліджуваної проблематики зводиться до того, що стаття 64 Основного Закону прямо допускає обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану за умови зазначення строку їх дії. Принцип пропорційності, що випливає із загальних засад конституційного ладу, вимагає від законодавця утримуватись від обмежень, які виходять за межі необхідного для досягнення легітимної мети. В умовах триваючого конфлікту дотримання цього принципу є постійним викликом, оскільки зміна обстановки вимагає динамічного коригування нормативних приписів.

З огляду на те, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні можна розглядати як процес встановлення засад його функціональності (нормативний базис для відсічі агресії та захисту національних інтересів) і як самостійний різновид діяльності органів влади (охоронні, захисні, регулятивні, організаційні дії), важливо враховувати, що між спеціальним та загальним законодавством нерідко виникають колізії. Як фіксують О. В. Басс та Т. Г. Корж-Ікаєва, правозастосовники долають їх не через звернення до загальних правил вирішення конкуренції норм, а шляхом довільного вибору зручнішої для конкретної ситуації норми [5, с. 491]. Підзаконні акти органів військового управління, покликані конкретизувати вимоги законів, у ряді випадків виходять за межі делегованих повноважень, що ставить під сумнів їх правомірність.

Роль Верховного Суду у формуванні єдності практики тлумачення норм про адміністративну відповідальність у сфері воєнного стану набуває дедалі більшого значення. Р. В. Стефанишин, узагальнюючи зарубіжний досвід, констатує, що відсутність усталених судових позицій з питань воєнного стану породжує суперечливість рішень нижчестоящих інстанцій, а це, своєю чергою, підриває правову визначеність [17, с. 200]. Уніфікація

підходів у межах касаційної практики є нагальною потребою з огляду на масштаб провадження справ про порушення правил режиму.

Ця підсистема нормативно-правового регулювання, охоплюючи конституційні норми, спеціальні закони, положення КУпАП та підзаконні акти, являє собою структурно складний і в багатьох аспектах суперечливий масив права. Наявні прогалини та колізії не перекреслюють загальної здатності системи забезпечувати правове реагування на порушення режиму воєнного стану, однак зумовлюють потребу в її послідовному вдосконаленні.

1.3. Склад адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил воєнного стану

Чотириелементна конструкція складу адміністративного правопорушення – об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона – є загальновизнаним аналітичним інструментом, без застосування якого правильна кваліфікація конкретного протиправного діяння є неможливою [10, с. 34]. Стосовно деліктів у сфері воєнного стану цей інструмент набуває особливого значення: кожен елемент складу виявляє специфічні риси, що відрізняють аналізовану категорію правопорушень від типових адміністративних деліктів.

Об'єктом охорони в цьому разі виступають не традиційні відносини громадського порядку чи власності, а відносини у сфері забезпечення обороноздатності держави та функціонування системи її захисту в умовах збройного конфлікту. Цей об'єкт є значно ширшим та суспільно значущішим, що й пояснює підвищений ступінь суворості санкцій. О. В. Ковальова та А. Г. Пишна виокремлюють у структурі об'єкта специфічний різновид – відносини, пов'язані з порядком пересування в умовах обмежень режиму, підкреслюючи, що порушення комендантської години зачіпає не лише правопорядок, але й безпосередньо безпекову складову [9, с. 180].

Об'єктивна сторона деліктів у досліджуваній сфері вирізняється превалюванням бездіяльності як форми їх вчинення: неявка за викликом до ТЦК та СП, ненадання відомостей про зміну місця проживання, несвоєчасна постановка на облік – всі ці діяння утворюються через невчинення того, що законодавство приписує. Як зазначається в науково-практичному коментарі глави 13-Б КУпАП, фіксація факту відповідного діяння потребує обов'язкового встановлення дотримання юрисдикційним органом процедурних умов, передбачених законом [18, с. 47]. Порухення цих умов нівелює можливість правомірного притягнення до відповідальності.

Суб'єктний склад аналізованих правопорушень є розширеним порівняно зі стандартними адміністративними деліктами. Ядро його утворюють громадяни України призовного та мобілізаційного віку, а також військовозобов'язані. Поряд із ними І. С. Дрок визначає можливість участі в якості суб'єктів окремих юридичних осіб і посадових осіб, на яких покладено обов'язки у сфері ведення військового обліку [6, с. 88]. Розширення суб'єктного складу є закономірним наслідком масштабного охоплення суспільства новими обов'язками, що виникли у зв'язку з введенням воєнного стану.

Суб'єктивна сторона деліктів цієї категорії, як правило, характеризується умисною формою вини. М. С. Туркот та співавтори вказують на практичні складнощі, пов'язані з доведенням умислу: нерідко особа не заперечує факту невиконання обов'язку, однак стверджує про наявність поважних причин, що, на її думку, знімають умисел [18, с. 89]. Відсутність у чинному законодавстві вичерпного переліку поважних причин перетворює це питання на дискреційне, що породжує нерівномірність судової практики.

Часовий критерій є додатковою специфічною ознакою складу правопорушень у сфері воєнного стану. Факт діяння, що підпадає під відповідну диспозицію, набуває кваліфікуючого значення лише за умови,

що воно вчинено в період чинності відповідного правового режиму. Припинення режиму до складення протоколу або постановлення рішення теоретично породжує питання про подальший рух провадження; проте чинне законодавство не містить спеціальних норм на цей рахунок. Виявлена прогалина підтверджує незавершеність формування нормативної бази у цій сфері.

Розмежування адміністративних деліктів у досліджуваній сфері та суміжних кримінальних правопорушень є самостійним правозастосовним завданням. М. С. Моїсєєв акцентує увагу на тому, що при вирішенні питання про кваліфікацію ухилення від мобілізації визначальними критеріями слугують ступінь суспільної небезпеки, форма вини та наявність спеціальної мети [12, с. 146]. Законодавче закріплення чітких критеріїв розмежування є нагальною потребою, адже конкуренція кваліфікацій безпосередньо впливає на вибір юрисдикційного органу та розмір санкції.

Із сукупності наведеного вбачається, що структура складу адміністративних правопорушень у сфері воєнного стану є якісно відмінною від типових деліктів. Ці відмінності стосуються кожного елемента складу і в цілому формують самостійну правозастосовну проблематику, що вимагає уваги як науки, так і практики.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Види адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил воєнного стану

Внутрішня неоднорідність масиву адміністративних деліктів, пов'язаних із режимом воєнного стану, обумовлює потребу в їх систематизації. Науковці пропонують різні критерії класифікації, проте найбільш придатним для цілей аналізу видається поділ за безпосереднім об'єктом посягання. За цим критерієм виокремлюються: правопорушення у сфері військового обліку; делікти, пов'язані з порушенням режиму комендантської години та обмежень пересування; порушення правил поведінки зі зброєю; невиконання адресованих особі законних вимог посадових осіб в умовах особливого режиму [10, с. 47].

Кількісно найбільшою залишається група, утворена деліктами у сфері військового обліку, що отримала нормативне закріплення у статтях 210 та 210-1 КУпАП після набрання чинності змінами 2024 року. Характерна риса цих правопорушень – переважання бездіяльності як форми їх об'єктивної сторони: неявка за викликом, нездійснення повідомлення про нове місце проживання, ухилення від постановки на облік. П. В. Пилипенко зауважує, що законодавче підвищення штрафів не вирішує питання якості самих диспозицій, які залишаються недостатньо деталізованими, що породжує ризики довільного тлумачення [14, с. 149].

Делікти, пов'язані з порушенням встановлених обмежень пересування, утворюють змістовно відмінну групу, в якій домінує активна форма вчинення – перебування у забороненому місці або рух у заборонений проміжок часу. О. В. Ковальова та А. Г. Пишна наголошують, що ключовим аспектом кваліфікації таких діянь є встановлення наявності чи відсутності

поважних причин, що виправдовують перебування особи в забороненій зоні [9, с. 182]. Відкритість переліку таких причин породжує надмірну дискрецію правозастосовника та знижує передбачуваність правового регулювання.

Порушення правил поведінки зі зброєю та боєприпасами в умовах їх широкого поширення серед цивільного населення є ще одним значущим різновидом деліктів. І. В. Романенко звертає увагу на те, що межа між адміністративним правопорушенням та злочином при кваліфікації таких діянь нерідко є нечіткою, внаслідок чого виникає конкуренція правових норм, вирішення якої потребує ретельного аналізу всіх елементів складу [15, с. 153]. Неправильна кваліфікація в таких випадках тягне не лише помилки у виборі стягнення, але й порушення підсудності.

Окремої уваги заслуговують порушення вимог інформаційної безпеки, встановлених в умовах воєнного стану. Поширення відомостей про пересування військ або місця дислокації підрозділів, коли таке діяння не тягне за собою кримінальної відповідальності, може кваліфікуватися як адміністративний делікт. При визначенні суб'єктивної сторони таких правопорушень, на що вказує В. С. Сірко, принципового значення набуває встановлення наміру особи: необережне поширення інформації та умисне розголошення свідчать про різний ступінь суспільної небезпеки й потребують диференційованого правового відклику [16, с. 310].

Систематизацію наведених видів деліктів із відображенням їхніх ключових характеристик подано в табл. 2.1. Зведені дані дозволяють простежити відповідність між сферою суспільних відносин, статтею КУпАП, видом санкції та колом суб'єктів відповідальності, див. табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Класифікація адміністративних правопорушень у сфері воєнного
стану

Вид правопорушення	Стаття КУпАП	Санкція (н.м.д.г. / грн)	Суб'єкт
Порушення правил військового обліку	Ст. 210 КУпАП	200–300 н.м.д.г. (3 400 – 5 100 грн); повторно: 300–500 н.м.д.г. (5 100 – 8 500 грн); в особливий період: 1000–1500 н.м.д.г. (17 000 – 25 500 грн)	Військовозобов'язані
Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію	Ст. 210-1 КУпАП	у мирний час: 300–500 н.м.д.г. (5 100 – 8 500 грн); в особливий період: 1000–1500 н.м.д.г. (17 000 – 25 500 грн)	Військовозобов'язані, посадові особи
Неявка за викликом до ТЦК та СП	Ч. 3 ст. 210-1 КУпАП	1000–1500 н.м.д.г. (17 000 – 25 500 грн)	Військовозобов'язані
Порушення вимог комендантської години (кваліфікується як непокоря законним вимогам)	Ст. 185 КУпАП	8–15 н.м.д.г. (136 – 255 грн) або адміністративний арешт до 15 діб	Фізичні особи
Невиконання законних вимог посадових осіб (непокоря)	Ст. 185 КУпАП	8–15 н.м.д.г. (136 – 255 грн) або адміністративний арешт до 15 діб	Фізичні та посадові особи

Джерело: складено автором на основі [4; 18].

Дані таблиці підтверджують, що кількісна перевага деліктів у сфері військового обліку є закономірним результатом масового поширення відповідних обов'язків на широке коло осіб. Підвищення штрафних санкцій у 2024 році відображає законодавчу установку на посилення каральної дії стягнень, хоча питання про їх реальний превентивний ефект потребує окремого дослідження.

2.2. Практика притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану

Характер правозастосовної практики у сфері притягнення до відповідальності за порушення правил воєнного стану визначається передусім діяльністю ТЦК та СП як первинних суб'єктів, що складають протоколи та виносять постанови, а також судів, що здійснюють перевірку їх законності. В. С. Сірко характеризує цю практику як внутрішньо суперечливу: наряду з випадками ефективного та законного притягнення до відповідальності фіксується значний масив постанов, що скасовуються в судовому порядку через процедурні недоліки [16, с. 309].

Аналіз судових рішень виявляє, що при перевірці законності постанов ТЦК та СП суди зосереджуються на трьох ключових питаннях. Перше стосується наявності належних доказів повідомлення особи про виклик – питання, вирішення якого нерідко стає вирішальним для результату провадження. Друге охоплює дотримання процедури складення протоколу та відповідність його форми встановленим вимогам. Третє стосується наявності в постанові всіх передбачених законом реквізитів. А. А. Заяць підкреслює, що процедурні гарантії за своїм значенням не поступаються матеріально-правовим підставам відповідальності, а їх порушення нівелює саму можливість законного стягнення [8, с. 146].

Рішення Подільського районного суду м. Києва від 7 січня 2025 року у справі № 124247693 є ілюстрацією того, як процедурні прогалини визначають результат провадження. Особу було притягнуто до відповідальності за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП у зв'язку з неявкою до ТЦК та СП. Суд виявив, що доказова база, на яку посилався відповідач на підтвердження факту повідомлення особи, є недостатньою, а порядок складення постанови містив відступи від процедурних вимог. Результатом стало скасування постанови та закриття провадження [21].

Протилежну позицію зайняв Деснянський районний суд м. Києва у рішенні від 12 лютого 2025 року у справі № 125146486. Особа оскаржувала постанову за ч. 3 ст. 210 КУпАП, винесену у зв'язку з невиконанням обов'язку щодо постановки на військовий облік після зміни місця проживання. Суд констатував, що цей обов'язок є безумовним і не обумовлюється наявністю додаткових умов; процедура притягнення до відповідальності адміністративного характеру була дотримана; посилення позивача на обставини, що нібито унеможлиблювали виконання обов'язку, правовою підставою для звільнення від стягнення не є. У задоволенні позову відмовлено [20].

Зіставлення цих двох справ дає змогу виявити принципову закономірність: вирішальним фактором, що визначає долю постанови при судовому перегляді, є не матеріально-правова позиція сторін, а якість процедурного документування з боку ТЦК та СП. Реалізація принципу презумпції невинуватості в адміністративному провадженні означає, що сумніви щодо наявності належного повідомлення трактуються на користь особи – саме це й відбулося у справі Подільського суду. Там само, де процедуру дотримано бездоганно, жодних підстав для скасування постанови суд не знаходить.

Із викладеного вбачається, що потенціал підвищення ефективності правозастосування у цій сфері значною мірою зосереджений не в законодавчих змінах, а в підвищенні якості документування безпосередньо на рівні ТЦК та СП. Запровадження стандартів складення процедурних документів та навчання посадових осіб їх практичному застосуванню здатне змінити співвідношення між скасованими та залишеними в силі постановами значно відчутніше, ніж черговий перегляд розмірів санкцій.

Недоліки процедурного документування є основним чинником, що зумовлює скасування постанов ТЦК та СП у судовому порядку. Приведення якості документування у відповідність до процесуальних вимог є, таким

чином, безпосереднім практичним резервом підвищення ефективності адміністративного примусу у цій сфері.

Отже, правозастосовна практика притягнення до відповідальності за порушення правил воєнного стану відзначається суперечливістю судових рішень, обумовленою переважно процедурними, а не матеріально-правовими чинниками. Аналіз двох конкретних судових справ наочно підтверджує: якість документування безпосередньо визначає результат перегляду постанови в судовому порядку.

2.3. Проблеми застосування законодавства та шляхи вдосконалення адміністративної відповідальності у цій сфері

Системний аналіз нормативно-правової бази та правозастосовної практики виявляє три взаємопов'язані проблемні аспекти, що знижують ефективність інституту адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану. Перший із них стосується якості матеріально-правового регулювання. В. С. Сірко констатує, що широкі та розмиті диспозиції статей КУпАП у досліджуваній сфері відкривають простір для довільного тлумачення і породжують помилки кваліфікації, які не можуть бути усунуті без відповідних законодавчих змін [16, с. 310].

Другий проблемний вузол розміщений у площині процедурного регулювання. Практика свідчить, що посадові особи ТЦК та СП нерідко складають протоколи та виносять постанови з відступами від обов'язкових процедурних вимог, які відкриваються лише при судовому перегляді. М. С. Моїсєєв, аналізуючи аналогічні ситуації в контексті справ про бойове чергування, доходить висновку, що процедурні порушення становлять основну підставу для задоволення скарг при оскарженні постанов [12, с. 148]. Відсутність єдиних методичних документів для практикуючих посадових осіб є одним із чинників, що відтворює цю проблему.

Третій проблемний вузол охоплює необхідність усунення системних недоліків чинного законодавства про адміністративну відповідальність у військово-обліковій сфері, які виявляються в неефективності санкцій, що застосовуються, недостатній диференціації відповідальності різних категорій військовозобов'язаних та недосконалості процедурних механізмів притягнення до відповідальності. Аналіз правозастосовчої практики свідчить про наявність значних прогалин у правовому регулюванні, колізій між різними нормативними актами та відсутність чітких критеріїв кваліфікації правопорушень [19, с. 174].

Виходячи з характеру виявлених проблем, шляхи їх подолання мають бути системними та охоплювати всі три зазначені площини. У частині нормативній – деталізація диспозицій статей 210 та 210-1 КУпАП, а також нормативне закріплення переліку обставин, що виключають або пом'якшують відповідальність за порушення правил воєнного стану. П. В. Пилипенко пропонує ввести додатковий кваліфікуючий критерій – кратність вчинення порушення – що дозволило б диференціювати відповідальність першочергових та системних порушників [14, с. 152].

У частині процедурній – розробка та затвердження єдиних методичних рекомендацій для посадових осіб ТЦК та СП, які б встановлювали покроковий алгоритм дій при складенні протоколу та фіксації факту повідомлення. Впровадження електронного документообігу та цифрових засобів підтвердження вручення викликів може кардинально знизити ризик оскарження постанов на процедурних підставах.

Інформаційно-роз'яснювальна діяльність держави є самостійним і нерідко недооціненим засобом профілактики правопорушень у досліджуваній сфері. В умовах частих змін законодавства пересічний громадянин об'єктивно не завжди обізнаний про свої актуальні обов'язки. Між відсутністю правової обізнаності та вчиненням правопорушення без

умислу дистанція є дуже невеликою – що зумовлює необхідність активних превентивних комунікацій з боку держави поруч із каральними заходами.

Із сукупності проаналізованого вбачається, що ефективне вирішення виявлених проблем не може бути досягнуте шляхом точкових втручань у законодавство чи правозастосовну практику. Необхідний комплексний підхід, що одночасно охоплює вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення якості адміністративного документування та розвиток превентивної діяльності держави в інформаційній площині.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРОФІЛАКТИКА ТАКИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Перспективи розвитку інституту адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану зумовлені, з одного боку, невирішеними проблемами чинного регулювання, виявленими в попередніх розділах, а з другого – загальним вектором правової реформи, що орієнтована на зміцнення правопорядку в умовах тривалого збройного конфлікту. Жоден із напрямів вдосконалення – нормативний, процедурний чи профілактичний – не може бути реалізований ізольовано: їхня ефективність визначається комплексністю та узгодженістю відповідних заходів.

Нормативне вдосконалення охоплює насамперед перегляд диспозицій статей 210 та 210-1 КУпАП з метою їх деталізації. В. М. Лещенко наголошує, що розмиті межі складів правопорушень у сфері військового управління породжують системні проблеми правозастосування, які не вирішуються ні роз'ясненнями вищих судів, ні відомчими інструкціями [11, с. 189]. Ці проблеми усуваються лише шляхом законодавчого закріплення вичерпного переліку діянь, що утворюють об'єктивну сторону кожного складу.

Самостійним законодавчим завданням є нормативне закріплення переліку обставин, що виключають відповідальність або є підставою для пом'якшення стягнення, стосовно деліктів у сфері воєнного стану. Загальні норми КУпАП на цей рахунок не враховують специфіки особливого режиму. І. С. Дрок обґрунтовує необхідність запровадження спеціального переліку таких обставин, зважаючи на те, що умови бойових дій можуть об'єктивно унеможливлювати виконання окремих обов'язків, передбачених

режимом [6, с. 90]. Відсутність такого переліку перекладає вирішення цього питання на розсуд правозастосовника, що знижує передбачуваність права.

У площині процедурного вдосконалення центральним завданням є усунення тих недоліків документування, що, як показала судова практика, є основною підставою для скасування постанов ТЦК та СП. Розробка єдиних методичних рекомендацій із детальним алгоритмом складення протоколів і постанов, а також стандартів фіксації факту повідомлення особи про виклик – це практична відповідь на виявлену проблему, яка не потребує змін законодавства і може бути реалізована в короткостроковій перспективі.

Цифровізація процедури адміністративного провадження є інструментом, що здатен одночасно знизити навантаження на адміністративні органи та підвищити доказову цінність документів, що ними складаються. Р. В. Стефанишин, спираючись на зарубіжний досвід, вказує, що держави, котрі впровадили електронні системи обліку та повідомлення у сфері воєнного стану, демонструють значно нижчий відсоток скасованих постанов при судовому оскарженні [17, с. 201]. Цей досвід є прямо застосовним до українських умов.

Профілактика адміністративних правопорушень у досліджуваній сфері потребує виходу за межі традиційного розуміння превентивної діяльності. О. І. Нікітенко наголошує, що принцип невідворотності відповідальності не лише не виключає, але й передбачає системну роботу держави з правового виховання громадян [13, с. 61]. В умовах постійних змін законодавства ця робота має бути динамічною, доступною та орієнтованою на різні соціальні групи – із різними каналами поширення правової інформації.

Запровадження механізму добровільного виконання обов'язку до складення протоколу заслуговує на окрему увагу. За такого підходу особа, яка самотійно з'явилася до ТЦК та СП після отримання повідомлення, але до офіційного початку провадження, могла б претендувати на звільнення від

стягнення або його зменшення. Цей механізм, по-перше, знижував би навантаження на адміністративні органи, по-друге, створював би позитивний стимул для добровільного виконання обов'язків, по-третє, відповідав би загальному принципу мінімізації каральних заходів там, де превентивна мета вже досягнута.

Координація між органами, що беруть участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення у сфері воєнного стану, є ще одним напрямом, що потребує вдосконалення. Р. В. Стефанишин наводить приклади держав, де функціонують централізовані бази даних осіб, щодо яких ведеться адміністративне провадження, що унеможлиблює паралельне відкриття кількох проваджень стосовно тієї самої особи або, навпаки, її «провалювання» між відомствами [17, с. 202]. Впровадження аналогічного механізму в Україні вимагатиме нормативного закріплення порядку міжвідомчого обміну інформацією.

Дотримання прав осіб у провадженнях, пов'язаних із воєнним станом, є умовою, яка визначає легітимність усієї системи адміністративного примусу в цій сфері. А. А. Заяць обґрунтовує, що зовнішній незалежний контроль з боку омбудсмана та правозахисних організацій є необхідним запобіжником проти ерозії процесуальних гарантій в умовах розширення повноважень виконавчої влади [8, с. 148]. Формування стійкої культури дотримання прав у провадженні є довгостроковим, але неминучим завданням.

Для наочного представлення взаємопов'язаної системи пропонованих заходів нижче наведено структурну схему напрямів вдосконалення, яка ілюструє їхні взаємні залежності та кінцевий очікуваний результат, див. рис. 3.1.

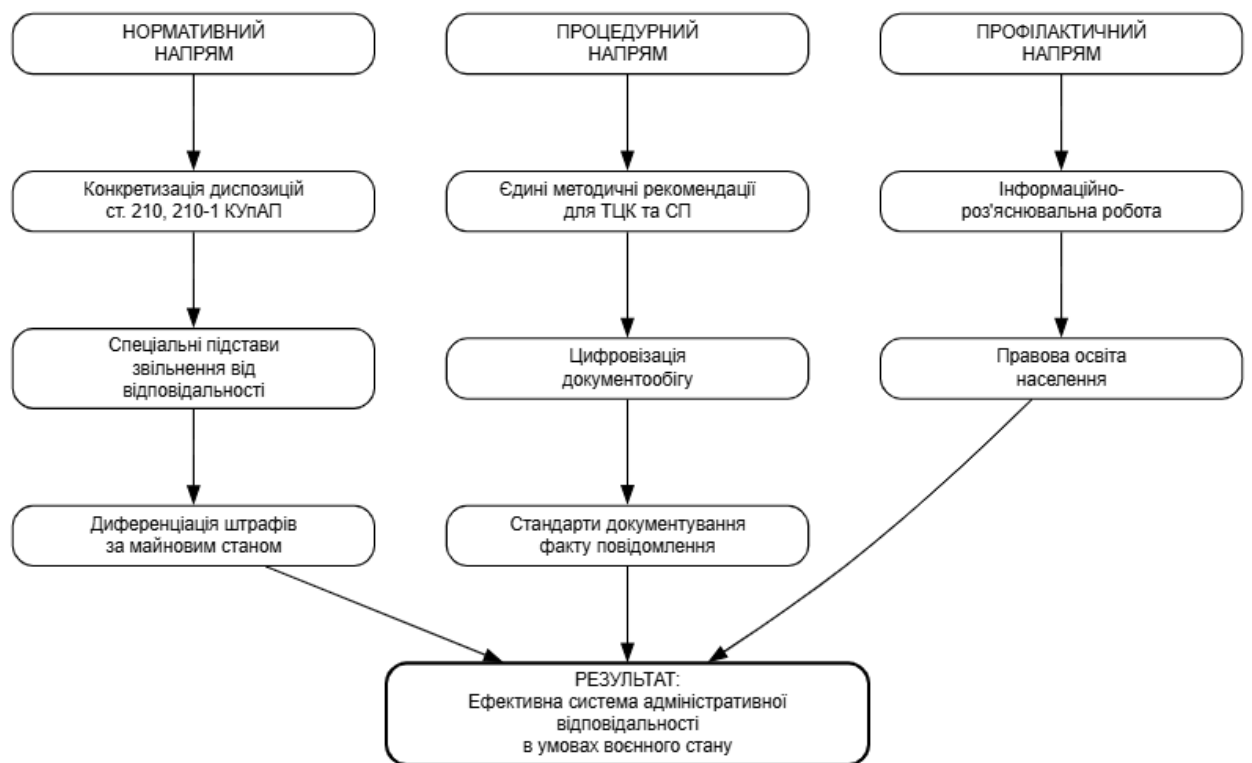

Рис. 3.1 Напрями вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану

Джерело: складено автором на підставі узагальнення наукових джерел [6; 11; 13; 17].

Схема відображає, що ізольоване посилення будь-якого з напрямів – нормативного, процедурного чи профілактичного – без відповідних змін в інших не забезпечить системного ефекту. Наприклад, деталізація диспозицій статей КУпАП матиме обмежений вплив на практику, якщо посадові особи ТЦК та СП не матимуть чітких процедурних інструкцій, а громадяни залишатимуться неінформованими щодо своїх обов'язків.

Важливим напрямом удосконалення адміністративної відповідальності у сфері воєнного стану є також розвиток інституційного забезпечення правозастосування. Йдеться насамперед про підвищення професійного рівня посадових осіб, які безпосередньо здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення. Як засвідчує аналіз практики, значна частина помилок має не нормативне, а саме

організаційно-кадрове походження. У цьому контексті доцільним є запровадження систематичних навчальних програм для працівників ТЦК та СП, спрямованих на формування навичок правильного документування правопорушень, дотримання процесуальних гарантій та застосування норм адміністративного законодавства з урахуванням актуальної судової практики.

Не менш важливим є питання підвищення рівня правової визначеності через узагальнення судової практики. Верховний Суд, виконуючи функцію забезпечення єдності правозастосування, може відігравати ключову роль у формуванні стандартизованих підходів до кваліфікації правопорушень у сфері воєнного стану. Регулярне оприлюднення правових позицій та узагальнень сприятиме зменшенню кількості суперечливих рішень і підвищенню передбачуваності правових наслідків для громадян.

Окремого значення набуває питання балансу між публічними інтересами держави та правами людини. В умовах воєнного стану держава об'єктивно розширює свої повноваження, однак це не повинно призводити до звуження процесуальних гарантій особи понад необхідну межу. Забезпечення права на захист, доступ до правової допомоги та можливість ефективного оскарження постанов є ключовими елементами легітимності адміністративного примусу. У цьому контексті доцільним є посилення ролі безоплатної правової допомоги та спрощення процедур доступу до неї для осіб, притягнутих до відповідальності [19, с. 174-177].

Крім того, перспективним напрямом є впровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері адміністративної відповідальності. Його сутність полягає у диференціації заходів впливу залежно від ступеня суспільної небезпеки правопорушення та поведінки особи. Наприклад, щодо осіб, які вперше вчинили правопорушення та не мають умислу ухилення від обов'язків, доцільно ширше застосовувати попередження або мінімальні санкції. Натомість до системних порушників можуть застосовуватись більш

суворі заходи. Такий підхід дозволить підвищити ефективність превентивної функції адміністративної відповідальності.

Важливим елементом профілактики є також використання сучасних комунікаційних технологій. Соціальні мережі, мобільні додатки та офіційні електронні ресурси державних органів можуть стати ефективними каналами донесення інформації про правила воєнного стану. Оперативне інформування населення про зміни законодавства, обов'язки громадян та можливі наслідки їх невиконання сприятиме зменшенню кількості правопорушень, вчинених через необізнаність.

Пподальший розвиток адміністративної відповідальності у досліджуваній сфері має здійснюватися не лише через вдосконалення законодавства, але й через комплекс організаційних, інституційних та інформаційних заходів. Саме поєднання цих елементів здатне забезпечити ефективність функціонування відповідного правового інституту в умовах тривалого воєнного стану [14, с. 151].

Загальна картина, що складається за підсумками проведеного аналізу, далека від однозначності, інститут адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану перебуває в стані активного формування та потребує послідовного вдосконалення. Зміни 2024 року стали важливим, але недостатнім кроком. Перспективний розвиток цього інституту лежить у площині збалансування каральної та превентивної функцій, підвищення процедурної якості правозастосування та забезпечення реальної доступності правової інформації для тих, на кого поширюються вимоги режиму.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження сформульовано такі висновки.

1. Адміністративна відповідальність за порушення правил воєнного стану є різновидом юридичної відповідальності, що поєднує загальні ознаки адміністративного делікту зі специфікою, обумовленою особливим правовим режимом збройного конфлікту. Її правова природа характеризується розширеним колом заборонених діянь, підвищеними санкціями та особливим суб'єктним складом, у якому центральне місце посідають військовозобов'язані громадяни та посадові особи ТЦК та СП.

2. Нормативно-правова основа режиму воєнного стану в Україні має складну багаторівневу структуру, що охоплює Конституцію, спеціальне законодавство – передусім Закон України № 389-VIII та КУпАП, а також підзаконні акти. Прийняття Закону № 3696-IX від 9 травня 2024 року стало визначальним кроком у посиленні санкцій, однак водночас загострило питання пропорційності стягнень та якості диспозицій відповідних статей.

3. Склад адміністративних правопорушень у сфері воєнного стану відзначається суттєвою специфікою: об'єктом посягання виступають відносини у сфері обороноздатності держави, об'єктивна сторона здебільшого виражається у бездіяльності, а суб'єктний склад розширений порівняно зі звичайними деліктами. Відсутність у низки статей чіткої вказівки на форму вини ускладнює доведення вини правопорушника та нерідко стає підставою для оскарження постанов.

4. Аналіз судової практики – зокрема рішень Подільського та Деснянського районних судів м. Києва 2025 року – засвідчує, що основним чинником, який визначає результат судового оскарження постанов ТЦК та СП, є не правова позиція сторін по суті, а дотримання процедури складення протоколу та документування факту повідомлення особи. Там, де

процедурна база виявляється неповною, суди скасовують постанови; там, де вимоги дотримано, – залишають їх у силі.

5. Основні проблеми правозастосування у досліджуваній сфері зосереджені в трьох площинах: нечіткість диспозицій статей КУпАП щодо правопорушень у сфері воєнного стану; недоліки процедурного документування з боку ТЦК та СП; непропорційність розміру штрафів щодо осіб із різним майновим станом. Жодна з цих проблем не може бути вирішена ізольовано – їх подолання потребує системного підходу.

6. Перспективи вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення правил воєнного стану лежать у трьох взаємопов'язаних напрямках: нормативному (конкретизація диспозицій, закріплення спеціальних підстав звільнення від відповідальності, диференціація санкцій); процедурному (розробка єдиних методичних рекомендацій, цифровізація документообігу); профілактичному (систематична інформаційно-роз'яснювальна робота серед населення щодо обов'язків в умовах воєнного стану). Реалізація цих напрямів дозволить збалансувати каральну та превентивну функції адміністративної відповідальності й забезпечити більш ефективний захист як публічних інтересів держави, так і прав осіб, щодо яких здійснюється провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (ред. станом на 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 09.05.2024 № 3696-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3696-20>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (ред. станом на 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Басс О. В., Корж-Ікаєва Т. Г. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 489–492.
6. Дрок І. С. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених обмежень під час дії режиму воєнного стану. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2023. Т. 6, № 2. С. 87–91.
7. Желізняк С. М. Правове регулювання обставин, що виключають адміністративну відповідальність за законодавством України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 3. С. 261–264.
8. Заяць А. А. Порушення прав людини та громадянина в умовах воєнного стану в Україні. Часопис Київського університету права. 2024. № 3. С. 144–148.

9. Ковальова О. В., Пишна А. Г. Відповідальність за порушення комендантської години в умовах правового режиму воєнного стану. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 179–185.
10. Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Адміністративні правопорушення у сфері військового управління: адміністративно-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення та судова практика. Київ: Професіонал, 2023. 516 с.
11. Лещенко В. М. Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців під час дії воєнного стану. Стан та перспективи розвитку адміністративного права України. 2023. С. 187–189.
12. Моїсєєв М. С. Особливості адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування. Правові новели. 2024. № 23. С. 145–151. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.20>
13. Нікітенко О. І. Поняття, принципи та правове регулювання адміністративної відповідальності. Актуальні проблеми права в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (14 квітня 2022 р., м. Біла Церква). Біла Церква, 2022. С. 58–61.
14. Пилипенко П. В. Адміністративна відповідальність за порушення правового режиму воєнного стану: виклики та перспективи реформування законодавства. Правові новели. 2025. № 25. С. 147–154. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.18>
15. Романенко І. В. Актуальні питання застосування заходів адміністративного примусу в умовах дії правового режиму воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 3. С. 151–157.
16. Сірко В. С. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності під час воєнного стану в Україні. Право та державне управління. 2023. № 3. С. 309–310.

17. Стефанишин Р. В. Міжнародний досвід введення правового режиму воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 3. С. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-3-30>
18. Туркот М. С., Столітній А. В., Міхед О. В., Єні О. В. Військові адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар глави 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення. Київ: Норма права, 2023. 136 с.
19. Шевчук О. Вдосконалення механізму адміністративної відповідальності за порушення військового обліку: пропозиції щодо законодавчих змін. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 2. С. 172–177.
20. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 12.02.2025 у справі № 125146486. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/125146486/> (дата звернення: 18.03.2026).
21. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 07.01.2025 у справі № 124247693. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/124247693/> (дата звернення: 18.03.2026).